

บทที่ 1

บทนำ



## ความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยตลอดมา นับตั้งแต่การเติบโตของอุตสาหกรรมดังกล่าวในทศวรรษ 2500 แม้จนปัจจุบัน มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์ของอุตสาหกรรมประเภทนี้ยังนับว่าอยู่ในอันดับต้น ๆ ของสินค้าส่งออกที่นำรายได้มาสู่ประเทศไทย เบื้องหลังความสำเร็จของอุตสาหกรรมสิ่งทอประการสำคัญประการหนึ่งคือ แรงงานสตรีในโรงงาน เนื่องจากอุตสาหกรรมสิ่งทอเน้นการรับผู้หญิงเข้าทำงานจึงมีกรรมกรหญิงในโรงงานมากกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น กรรมกรหญิงเหล่านี้มีบทบาทอย่างมากในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมชั้นกลาง คือ การทอผ้า และชั้นปลาย คือ การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอได้มีผู้ศึกษาไว้จำนวนมากทั้งในเชิงเศรษฐกิจเกี่ยวกับระดับค่าจ้าง ต้นทุนการผลิต ผลผลิต และตลาด ในเชิงสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา โดยมากมักเป็นเรื่องความพึงพอใจในงานที่ทำของกรรมกรหญิงในโรงงานแต่ละแห่ง และการปรับตัวของกรรมกรหญิง และการศึกษาในเชิงวิศวกรรมที่เกี่ยวกับการบำรุงรักษาและพัฒนาเครื่องมือ เครื่องจักรที่ใช้ในกระบวนการผลิต โดยมีตัวอย่างงานวิจัยที่น่าสนใจ เช่น งานวิจัยของกรมแรงงาน (2513) ชื่อ รายงานการศึกษาวิจัยสภาพการทำงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอในพระนคร และธนบุรี และงานวิจัยของสมบุญ ศรีภริรมย์มิตร (ม.ป.ป.) เรื่อง รายงานการประเมินผลการตรวจศึกษาวิจัยการทำงานของหญิงและเด็กในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ทั้ง 2 เล่ม เป็นการรายงานสภาพการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยรวม นับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องกรรมกรหญิงในระยะต่อมา ในปีพ.ศ. 2525 มีวิทยานิพนธ์ 2 เล่มที่เกี่ยวกับกรรมกรหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ในตอนนี้เริ่มมีการมองประเด็นที่เกี่ยวกับกรรมกรหญิงคืองานของนาถนภางค์ ปวีณการ์ก (2525) เรื่อง ภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวกับจำนวน

บุตรของกรรมกรในอุตสาหกรรมสิ่งทอ เป็นการศึกษาผลกระทบของการทำงานในโรงงานต่อการมีบุตร งานอีกชิ้นหนึ่งคือ งานของวชิรวิทย์วรรณ วรรณวิทยา (2525) เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในสหภาพแรงงานประเภทสิ่งทอ สิ่งถักเครื่องแต่งกายหนังสัตว์ และผลิตภัณฑ์หนังสัตว์ในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งให้เห็นความตื่นตัวของกรรมกรหญิงในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานซึ่งยังมีไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดความรู้เกี่ยวกับบทบาทของกรรมการสหภาพแรงงานเองที่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ยื่นข้อเรียกร้องในการเจรจากับนายจ้าง แทนที่จะช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของกรรมกรในโรงงาน

ในช่วงหลังนับแต่ปีพ.ศ.2530 เป็นต้นมา การศึกษาเรื่องกรรมกรหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกของกรรมกรหญิงมากขึ้นได้แก่งานของนางเยาว์เนาวรัตน์(2530) เรื่องความสัมพันธ์ของระบบการควบคุมแรงงานกับเงื่อนไขการพัฒนาศักยภาพเชิงกลุ่มในกระบวนการทำงาน : ศึกษากรณีอุตสาหกรรมสิ่งทอ กล่าวถึงความพยายามควบคุมกรรมกรในโรงงานจากนายจ้างทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มระหว่างกรรมกรด้วยกันออกเป็น 2 ฝ่าย คือ กรรมกรที่เป็นฝ่ายนายจ้าง และกรรมกรที่รวมกลุ่มกันเอง มีผลถึงการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง 2 กลุ่มนี้ และงานอีก 2 ชิ้นที่เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกันโดยกลุ่มบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับกรรมกรหญิง คือ งานของเสาวลักษณ์ชายทวีป (2534) เรื่อง ตัวอย่างงานการศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำแรงงานหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอ กับงานของชูศักดิ์ เจริญหงษ์ทอง และบัณฑิต ธรรมศิริรัตน์ (2534) เรื่อง รายงานรวบรวมการศึกษาเรื่อง แรงงานในอุตสาหกรรมอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ งานทั้ง 2 ชิ้นได้เสนอภาพของกรรมกรหญิงในโรงงานว่ามีการรวมตัวจัดตั้งสหภาพเพื่อทำให้การเรียกร้องถูกกฎหมายขึ้น งานของเสาวลักษณ์ยังมีการพูดถึงการขึ้นเป็นผู้นำของกรรมกรหญิงว่า ยังมีบทบาทไม่มากนัก เป็นเพียงผู้ประสานงานระหว่างกรรมกรหญิงด้วยกันเท่านั้น ผู้นำกรรมกรหญิงไม่กล้าเข้าไปมีส่วนในการบริหารสหภาพ เนื่องจากคิดว่าตนมีความสามารถน้อยกว่าผู้ชายในหลายเรื่อง เช่น การขาดความรู้เรื่องกฎหมายแรงงาน ขาดประสบการณ์เรื่องการทำงานสหภาพ รวมทั้งไม่มีเทคนิคในการเจรจาดูรองกับนายจ้างด้วย สิ่งเหล่านี้ได้จำกัดบทบาทผู้นำกรรมกรหญิงในโรงงาน

อย่างไรก็ตาม หากจะเน้นการศึกษาที่กล่าวถึงเฉพาะ โรงงานทอผ้าแล้วมีงานศึกษาเพียง 2 ชิ้นเท่านั้น คือ งานของนภาพร โกศลวัฒน์ (2515) เรื่อง สภาพการทำงานของสตรีและเด็กในโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าในเขตนครหลวง กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเฉพาะอุตสาหกรรมทอผ้าในช่วงปีพ.ศ.2515 โดยให้รายละเอียดมากขึ้นกว่างานของกรมแรงงานที่กล่าวมา งานชิ้นนี้นภาพรใช้การศึกษาโดยการเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์กรรมกรในโรงงาน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า โรงงานทอผ้าที่ได้เข้าไปศึกษานั้น นายจ้างยังคงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายในเรื่องต่างๆ อยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นชั่วโมงการทำงาน สภาพการทำงาน ค่าจ้างที่จ่าย อีกทั้งใช้แรงงานเด็กต่ำกว่ากฎหมายกำหนดด้วย กระนั้นแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจสภาพการทำงานเท่านั้น แต่การศึกษาดังกล่าวไม่ได้พบว่ามีความต้องการที่จะเรียกร้องให้มีการปรับปรุงจากกรรมกรในโรงงานเลย กรรมกรยินยอมทำงานตามหน้าที่แม้ว่าจะไม่พอใจ และจะเปลี่ยนหน้าที่ต่อเมื่อนายจ้างจัดให้เท่านั้น

งานอีกชิ้นหนึ่งคืองานของสุรรัตน์ รักเหยา (2522) เรื่อง คนงานหญิงและหอพักในโรงงานทอผ้า : การศึกษาที่อยู่อาศัยและสภาพความเป็นอยู่ งานชิ้นนี้ช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของกรรมกรหญิงในช่วงปีพ.ศ.2522 เป็นการออกแบบสอบถามถึงความพอใจเรื่องที่พักอาศัยและการทำงานในช่วงเวลานั้น ซึ่งยังคงเน้นให้เห็นว่ากรรมกรไม่พอใจสภาพความเป็นอยู่มากนัก กระนั้นก็ตามยังคงไม่พบว่ามี ความพยายามเรียกร้องขอให้นายจ้างปรับปรุงแต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่า งานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมกรหญิงในโรงงานทอผ้า นั้น แสดงให้เห็นว่า แม้จะมีความไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่อย่างมาก แต่งานวิจัยเหล่านี้ ยังไม่ได้แสดงให้เห็นความต้องการของกรรมกรหญิงที่จะลุกขึ้นมาแสดงบทบาทแต่อย่างใด บทบาทของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าจึงไม่เคยได้รับการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว กรรมกรหญิงโรงงานทอผ้ามีการแสดงบทบาทการเรียกร้องเพื่อให้ นายจ้างปรับปรุงสภาพโรงงานมาโดยตลอด

งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษาบทบาทการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าในช่วงของความเจริญทางเศรษฐกิจ และความตื่นตัวทางการเมืองระหว่างพ.ศ.

2504-2519 ว่ากรรมกรหญิงโรงงานทอผ้ามีความคิด และการเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับ เหตุการณ์ในช่วงนั้นอย่างไร

### วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงระหว่างพ.ศ. 2504-2519 โดยมีกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา
2. เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มและรูปแบบการเรียกร้องของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า
3. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกรรมกรหญิงกับองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือระหว่างพ.ศ.2516-2519
4. เพื่อศึกษาการตอบสนองข้อเรียกร้องจากฝ่ายนายจ้างและรัฐบาล

### ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษารูปแบบการเรียกร้องของกรรมกรหญิงในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑลระหว่างพ.ศ.2504-2519 โดยให้กรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เนื่องจากกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้ามีบทบาทในการเรียกร้องที่เด่นชัดมากที่สุด

### สมมติฐาน

จากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสภาพการเมืองที่เปิดกว้างหลัง 14 ตุลาคม 2516 กรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าได้เริ่มมีความเคลื่อนไหวมากขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ รูปแบบการเคลื่อนไหวในวงจำกัดนับแต่พ.ศ.2504 เรื่องค่าจ้าง และสวัสดิการ เปลี่ยนมาเป็นการเรียกร้องโดยมีองค์กรต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ข้อเรียกร้องมุ่งที่สิทธิของกรรมกรทั้งหมด การเคลื่อนไหวของกรรมกรประกอบกับการเติบโตของแนวคิดสังคมนิยม นำไปสู่การรัฐประหารของฝ่ายอนุรักษนิยมในวันที่ 6

ตุลาคม 2519 และการปราบปรามการเคลื่อนไหวกองกรรมกร สหภาพแรงงานต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งสหภาพแรงงานของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าด้วย

### วิธีดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลเอกสาร ได้แก่ เอกสารทางราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอกสารจากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เกี่ยวกับเรื่องการเคลื่อนไหวกองกรรมกรหญิง และข้อมูลสถิติตัวเลขเกี่ยวกับกรรมกรหญิงเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลสถิติที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมทอผ้าในช่วงพ.ศ.2504-2519 เพื่อประกอบการวิเคราะห์เหตุการณ์ ตลอดจนหลักฐานชั้นรอง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ บทความ และหนังสือต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในช่วงเวลานั้น อันมีผลต่อการเคลื่อนไหวกองกรรมกรหญิง
2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอบรมให้การศึกษากรรมกร ผู้นำกรรมกรชาย และหญิงในการเคลื่อนไหวกะหว่าง พ.ศ.2504-2519 นักศึกษาที่เข้าร่วมในการให้ความรู้แก่กรรมกร และเกี่ยวข้องในการเคลื่อนไหว รวมทั้งกรรมกรหญิงที่เคยทำงานในโรงงานทอผ้าในช่วงที่ศึกษา
3. นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์ ตีความ และเรียบเรียงโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์

### ข้อจำกัดในการวิจัย

การเข้าถึงข้อมูลเอกสารของทางราชการที่มีอยู่บ้าง เช่น เอกสารของกรมแรงงาน (ปัจจุบันคือ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม) ทำได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้ เพราะบางส่วนเป็นเอกสารปกปิด และเอกสารส่วนใหญ่ไม่มีการจัดระบบเพื่อให้บริการแก่ผู้วิจัยโดยทั่วไป โดยเหตุนี้ในการทำวิจัยในบางหัวข้อ เช่น กรณีการประท้วงของกรรมกรหญิง จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ที่รายงานข่าวการประท้วงครั้งนั้น ๆ เป็นส่วนใหญ่ โดยพยายามเปรียบเทียบรายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีข้อจำกัดในการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กรรมการหญิงที่มีบทบาทอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งไม่สามารถติดตามสัมภาษณ์ได้มากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่ได้ออกจากการทำงานแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์กรรมการหญิง 2 ท่านที่จัดได้ว่าเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหว และได้สัมภาษณ์กรรมการหญิงท่านอื่น ๆ ที่ได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวโดยพยายามให้ครอบคลุมโรงงานในเขตกรุงเทพและปริมณฑลเพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนพอสมควร (ดูรายละเอียดกรรมการหญิงที่ให้สัมภาษณ์ในภาคผนวก ง)

### ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกรรมการหญิงโรงงานทอผ้า
2. เข้าใจรูปแบบการรวมกลุ่มของกรรมการหญิง
3. ได้เห็นบทบาทขององค์กรภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย